

Kitap İncelemesi- İstanbul Seyahatnamesi 19. Yüzyılda Rus Seyyahlarla Osmanlı Topraklarına Yolculuk, Kronik Kitap, İstanbul Ekim 2022

Book Review- Istanbul Travelogue: Journey to Ottoman Lands with Russian Travelers in the 19th Century (1st Edition), Chronicle Book, Istanbul October 2022

Betül Reyhan
TARAKÇIOĞLU

Erzurum Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Erzurum-Türkiye
E-mail: betul.tarakcioglu80@erzurum.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 17.05.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 31.12.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Betül Reyhan TARAKÇIOĞLU
betul.tarakcioglu80@erzurum.edu.tr

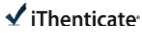
Atıf /Cite this article:

Tarakçıoğlu, B. R. (2023). Kitap İncelemesi-İstanbul Seyahatnamesi 19. Yüzyılda Rus Seyyahlarla Osmanlı Topraklarına Yolculuk (1. Baskı), Kronik Kitap, İstanbul Ekim 2022 *ETÜT Dergisi*, 7, 49-51.

Kitap Bilgi/Book info:

Yazarlar /Authors: Fatih ÜNAL, Mesut KARAKULAK, Murat ÖZKAN
Kitap Adı/Book Title: 19. Yüzyılda Rus Seyyahlarla Osmanlı Topraklarına Yolculuk
Dil/ Language: Türkçe/Turkish
ISBN: 9786258431902

This article checked by

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

Değerlendirmeye tabi tutacağımız eser, Kronik Yayıncılık tarafından 2022'de İstanbul'da yayımlanmıştır.¹ 19. yüzyılda Rus seyyahlarla Osmanlı topraklarına yolculuğu ele alan İstanbul Seyahatnamesi, 7 bölümden ve 304 sayfadan (ilk ve son sayfalar dâhil) ibarettir.

Eser, yedi farklı sahadan yedi farklı uzmanın İstanbul seyahatleri esnasında kaleme aldıkları notların aktarımı ve değerlendirilmesi üzerine inşa edilmiştir. Bu seyyahlar sırasıyla: Rus Yazar Vladimir Petroviç Davidov, Rus General Nikolay Sergeyeviç Vsevoljski, Rus Ressam Zaharov, Rus Eleştirmen Aleksandr Petroviç Milyukov, Rus Din Adamı Koptev, Rus Başpiskopos Nikifor Timofeyeviç Kamenskiy ve Rus-Gazeteci Yazar Nikolay Nikolaeviç Lender'dir. Seyyahların İstanbul'a geliş tarihleri birbirinden farklıdır. Buna uygun olarak anlatımda kronolojik bir usul takip edilmiştir. Aynı zamanda seyahat notları aktarılmadan evvel yahut aktarılırken birtakım açıklamalarla yazarın bakış açısı hakkında genel bir çerçeve çizilmiş, neyi niçin söylemiş olabileceği açıklanmıştır. Bu açıklamalar okurun metni anlayıp analiz edebilmesi açısından oldukça kıymetlidir. İlgili kısmın başında yazarların biyografileri, (varsa) eserleri, İstanbul'a geliş nedenleri, seyahat vasıtaları, güzergâhları, konakladıkları mekânlar, rehberlik hizmeti aldığı kişiler hakkında detaylı malumat bulmak mümkündür. Ayrıca kullanılan görsellerin anlatımı daha kalıcı hale getirdiğini, okurun hayal gücünü kuvvetlendirdiği de söylenebilir.

Rusların İstanbul'a olan ilgi ve alakası alelade bir seyahat tutkusundan çok daha fazlasına işaret etmektedir. Eserde de belirtildiği üzere bu alanın temelinde tarihsel, kültürel ve dini birtakım simgeler yatmaktadır. Tarihi seyir boyunca ulaşım araçlarının gelişmesi, peyderpey imkânların iyileşmesi, kafalardaki İstanbul mitinin altının seyahat notları vasıtasıyla doldurulması ile sonuçlanmıştır. Böylelikle İstanbul'a dair oldukça renkli bir literatür ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte ortaya konan eserlerin farklı sahalardan uzmanlar tarafından kaleme alınmış olması meseleyi bayağılıktan kurtarmaktadır. Nitekim her uzmanın, yazımlarında kendi alanına özgü unsurlara ağırlık verdiği görülmektedir.

¹ Eser, Hürriyet Gazetesi'nin Kitap Sanat Dergisi tarafından yılın en iyi kitapları arasında gösterilmiştir.

Eserde İstanbul'un tarihi mekânlarından sosyal yaşamına, tarikatlardan törenlere, mezarlıklardan mesire alanlarına, seçkin semtlerden saraylara, dönemin devlet erkânından dilencilere kadar pek çok ilgi çekici unsur hakkında malumat bulunmaktadır. Hülâsa bahsedilecek olursa İstanbul, denizden seyredildiğinde panoramik bir cennet gibi misafirlerini büyülemekte, sunduğu tabiat manzaraları ile onları kendine hayran bırakmaktadır. Seyyahların ilk intibalarını aktardıkları satırlardan tutkunlukları açıkça okunmaktadır. Ancak bu hülya, kişinin iskeleye adım atmasıyla toz bulutu misali dağılmaktadır. Her milletten insanın farklı kıyafetler içerisinde kargaşaya ortak olduğu, kimi kişilerin gelenlerin valizlerini taşımak için rekabet ettiği ilk temas çoğu seyyahı huzursuz etmekte, notlarına olumsuz yansımaktadır. Bunun yanı sıra gelen Rus yolcuların ekseriyetinin öncelikli olarak Büyükdere'de bulunan Rus Sefarethanesi'ne uğradığı görülmektedir. Büyükdere Rus Elçiliği gibi pek çok mekân gerek tarihi gerek dini muhtelif gerekçelerle Rusların anılarında özel yerlere sahiptir. Nitekim bazı hususi ziyaretgâhlar dışında çoğu mekânda tekrara düşülmesi gözden kaçmamaktadır. Bu gibi yerlerin başında şüphesiz sahip olduğu dini misyon sebebiyle Ayasofya gelmektedir. Bahşıştan rahatsızlıkla bahseden seyyahların "anı saklamak için" buradan usulsüz bir biçimde mozaik parçası satın almaktan geri durmaması gösterilen hürmetin tutarsız bir yansıması olsa gerektir. Günümüzde İstanbul denince akla gelen ve coğrafyamızın doğal bir gerçekliği olan deprem meselesi o dönem yazımlarında da kendini göstermektedir. Özellikle Ayasofya ziyaretleri esnasında mabedin bazı kısımlarının zelzeleden yaralanmış olduğu seyyahların dikkatinden kaçmamıştır. Mamafih bu kutsal mabet, seyyahların dilinden bin bir hayranlık ifadesiyle anlatılmaktadır. Ancak aynı hoşgörüyü camilerin tasvir edildiği satırlarda görmek maalesef mümkün değildir. Öyle ki İstanbul'a ayak basmadan denizden kendini gösteren minareler bile bazı seyyahları dehşete düşürmeye yetmektedir. Ayasofya ile beraber Aya İrini, Balıklı Rum Kilisesi gibi pek çok eser Rus misafirler tarafından ziyaret edilmektedir. Yine Prens Adaları ve Yedikule Zindanı taşıdıkları önem itibarıyla rağbet gören diğer yapıtlardır. Başta Galata'da bulunan Mevlevihane olmak üzere tekkeler ve derviş ritüellerinin de eserlerde kendine yer edinen diğer unsurlardan olduğu görülmektedir.

Daha önce belirtildiği üzere seyahat notlarında Türklerin sosyal hayatlarına dair pek çok ilgi çekici ayrıntıya rastlamak mümkündür. Örneğin tütün ve nargile kullanımı neredeyse her ziyaretçinin dikkatini celb etmiş ve yazımlarına yansımıştır. Hatta zaman zaman ağızlarında pipo ile uyuklayan zatların resmedilmesi söz konusudur. Bunun gibi sokak köpeklerinin mevcudiyeti, sokakların dar ve bakımsız oluşu hakkında pek çok kayıt bulunmaktadır. Türklerin bu hayvanlarla iç içe yaşadığı, her mahallede bir köpek sürüsüne denk geldiği mamafih sokakların yürünemeyecek kadar dar ve çöp içerisinde bulunduğu manzaralar yazılmaktadır. Bunlar ve benzerleri olan pek çok yargı, yapılacak araştırmalarla doğrulanıp yanlışlanmaya elbette açıktır. Nitekim bazı bölümlerin önceden edinilen yargıların tesiriyle hikâye edildiği görülmektedir. Osmanlı kadınlarının anlatıldığı satırlar bu duruma verilebilecek en güzel örnektir. Seyyahların ulaşamadıkları ve yakından deneyimlemesi mümkün olmayan her unsuru düş gücünü kullanarak anlatma yoluna gittikleri görülmektedir. Kadınlar gibi Osmanlı devlet adamları da ziyaretçilerin meraklarını cezbeden diğer imgelerdendir. Özellikle Ressam Zaharov'un Sultan Abdülmecid'in henüz çocuk olan evlatları Murad, Abdülhamid ve Fatma hakkında yazdıkları okunmaya değerdir. Çırağan Sarayı'na davet edilmesinin akabinde kendisinden sultanın kızının ve şehzadelerin portrelerinin yapılması istenmiş, seyyah da bu maksatla bir müddet sarayda kalmıştır. Bu esnada gözleri mavi, saçları kumral olan Fatma Sultan'ı, ciddi, düşünceli bir görünüme sahip olan "filozof" Abdülhamid'i, ve babasına en çok benzettiği Murad'ı detaylıca betimlemiştir. Bu hadiselerin cereyanı sırasında Fatma 10, Murad 9, Abdülhamid ise yalnızca 7 yaşındadır. Okuyanlarını tebessüm ettiren bu macera Zaharov'un portreleri bitirip saraydan ayrılmasına kadar devam eder. Ardında ise yabancı gözden kaybolana kadar camlardan kendisini izleyen küçük Fatma, Murad ve Hamid kalır. Padişah'ın çocukları gibi daha pek çok tarihi şahsiyetin notlarda tarif edildiği görülür. Sadrazam Reşit Paşa, Nafia Nazırı Feth Ali Paşa, Saray Ressamı Tevfik Paşa, Kamerger Halil Efendi, Bahriye Nazırı Süleyman Paşa ve Zaharov'un "en yakışıklısı" diye nitelediği damat Mehmed Ali Paşa ismi geçenlerden birkaçıdır.

Yazılanlar yer yer Osmanlı kültür unsurlarını da ihtiva eder mahiyettedir. Örneğin “ölüm tarlaları” olarak sıfatlandırılan mezarlıklar (bilhassa Karacaahmet) ve halkın buraya olan ziyareti seyyahlar tarafından konu edilmiştir. Mesire alanlarında dinlenen Osmanlı aileleri, bayram seremonileri, selamlık resimleri, çarşılar, cenaze ve düğün alayları bir bütün halinde Osmanlı kültürünü anlamaya yardımcı öğeler olarak okurun dikkat ve beğenisine sunulmaktadır.

Seyahatnameler, tarih araştırmalarında sıklıkla başvuru kaynaklarıdır. Ancak subjektif bir tutumla kaleme alındıklarından ihtiyatla kullanılmaları tavsiye olunur. Elimizdeki eser, XIX. yüzyılda İstanbul’a seyahat eden elit bir Rus takımının notlarından derlenerek oluşturulmuştur. Böylelikle Rus gezginlerin zihinlerindeki İstanbul’un açılmasını hedeflenmiştir. Tekdüze bir seyyah prototipinden ziyade farklı sahalardan uzmanların yazımlarının tercih edilmesi özgün bir fikir olup bu türden çalışmalara tesadüf edilmesi mutluluk vericidir. Seyyahların notlarında yanlı ve yanlış denebilecek pek çok ifadeye denk gelinebilmektedir. Ancak bu gibi yargıların bulunduğu kısımlara yazarlar tarafından eklenen açıklamalar ihtilafı unsurları açıklığa kavuşturmaya ziyadesiyle yetmektedir. Hatalı hususlar bu yolla düzeltilmekte, taraflı düşünceler çözümlenmektedir. Üst satırlarda çoğu misafirin ziyaretleri esnasında birçok defa aynı yerleri tercih ettiğini zikretmiştik. Bu durum bazı mekânlar hakkında yazarlar tarafından girizgâh mahiyetinde sunulan bilgilerin tekrarlanmasına sebebiyet vermiştir. (Kısım kısım teşkil edilen eserin genel akışını sekteye uğratabilecek nitelikte olmamasına karşın yine de okur tarafından fark edilebildiğini söylemek lazımdır.) Eserin dil ve üslubu her cenahtan okurun rahatlıkla anlayabileceği kadar yalındır. Nadiren bazı bölümlerin konu ile bağlantılı olarak göze yabancı terimleri ihtiva ettiği görülmektedir. Pek çok yabancı ve Türkçe kaynak ile desteklenen eser, XIX. yüzyıl İstanbul’unu Rus aydınlarının rehberliğinde okumak isteyenler için bir başucu kitabı niteliğindedir.